

Lea Fatur:

Matjažek.**8. Bodi češčena presveta Trojica!**

To je torej spet tisti vodnjak, ob katerem je premišljeval Mahmud ek svoje bosanske doživljaje; to je spet tisti vrt, v katerem se je igral z malo Leko in sta mu nagajala Hafis in Mufi; to so tista drevesa in grede tulipanov, tisti grmi in loki rož... To je tisto — in vendar je vse drugače: iz malega dečka je zrastel mladenič, ki je že dokončal vojaško šolo v Carigradu; drevesa in grmi so se razkošatili, Hafis je že oženjen, Mustafa ženijo, in mala Leka ne hodi več razkrita. In on, Mahmud? Prosta mu je pot do vojaške in dvorne službe. Sultan, silni Mohamed II., ki je podjarmil Bosno in Srbijo, ki je osvojil Carigrad in polno drugih mest in držav, ta mogočni sultan mu je naklonjen. »Ves je pasji,« pravijo, »pa kogar ima rad, temu gre dobro.« In ded, veliki vezir! Najvišjo stopnjo za sultanom prerokuje vnuku... In roko sultanove hčere! In on, Mahmud? Ni mu za slavo orožja, za krvave bitke in morije, mami ga tiho življenje učenjaka. Domov je prišel, da posluša materino in očetovo besedo, preden se mu odloči pot.

Doma je spet. Pa kak dom je to? Ni občutka sreče. Kdor se oddalji iz oči, se izgubi iz spomina. Zdi se, da je vzljubil oče tačas še bolj sinova druge svoje žene. Oženjeni Hafis ga prezira, Mustafa bi se rad oženil z Leko — njegova mati dela na to. Iz same nevoščljivosti, pravi Mahmudova mati, ker ve, da je ona namenila Leko svojemu sinu. Bojijo se, da bi hotel ostati Mahmud doma. Senca tega strahu je omračila že sprejem. Hladen je bil oče, sorodniki neodkriti, sužnji potuhnjeni. Samo mati se ga je razveselila. Zdela se mu je postarana in kakor da jo muči neka skrb. Tožila mu je večkrat v pismih radi Alija — ne more mu povedati vsega v pismu, ker ne zna sama pisati in ker pride pismo lahko v druge roke. Zato želi, da govori ž njim na vrtu, ko zaziblje opoldanski počitek harem. seraj in dvorišče.

Že je umolknil klic z minareta, ki poziva pravoverne, da slavijo Alaha. Leno plavajo ribice, tulipani in vrtnice so povесili glave, grmičje in drevje zvija liste. Zaspale, poskrile so se ptice, ne ljubi se metuljem in čebelam, obstalo je vse ono drobno in tiho življenje v travi in v pesku.

Vrtni zid žari. Žari pesek, žari nebo. Močan vonj rož pritiska. Isti zrak, isti vonj priključuje stare sanje, misli, glasove... Govorijo ribe, šepče listje? Kakor iz zemlje, kakor iz zraka, prihajajo besede:

»Bodi češčena presveta Trojica!«

In glava se nagne pred skrivnostjo, ki jo molijo kristjani, in duša je zavzeta kakor v razodetju... Glej! Star obraz, poln svete resnobe in spoštovanja, ženski obraz, izgovarja češčenje, vele roke se sklepajo: »Čast bodi Očetu in Sinu in Svetemu Duhu...«

Mahmud se strese. To je privid, delo zlobnega glavarja zlih duhov, ki moti pravoverne v njih pobožnosti! Kristjansko malikovalstvo v vrtu begovem, v ušesu vnuka velikega vezirja Mohamedovega! Kaj ni prisegel sultan in kaj se ne ravna po tem? Prisegel je, da ne bo miroval, dokler ne razdere in ne pohodi s kopiti svojega konja vse lesene, železne, srebrne in naslikane malike kristjanov, dokler ne izbríše njih pregreh z vsega sveta, od iztoka do zapada.

In doslej se je držal svoje prisege veliki osvovitelj... V trumah prestopajo premaganci k zveličavnemu islamu... Kdor hoče obdržati svoje posestvo, kdor hoče kaj veljati, se uklone...

»Bodi češčena presveta Trojica!« prihaja spet iz zraka, iz zemlje, v uho, v dušo. In zbode Mahmuda: »Oni, ki hočejo veljati! Kaj pa tisti, ki so ubogi, ki jim je njih vera njih edini zaklad? Ki umirajo zanjo? Ki ostajajo sužnji v jarmu svoje vere? In tisti plemiči in velikaši, ki zapuščajo svoja posestva in jemljejo s seboj samo križ? In tisti, ki zapuščajo domačo udobnost in prihajajo vedno znova, da vznemirjajo Turka, da bi mu vzeli privojevano posest? Vladarji, berači, menihi, kmetje, plemiči, ki umirajo z imenom Jezus na ustih, ki prisegajo pri tem imenu, da bo še svetil križ nad Bosno, Srbijo in Bolgarijo? Križarji, ki se zbirajo iz vseh krajev zemlje? Kakšen je njih dobiček, ko umirajo pod turškim mečem? A tisti, ki so se uklonili zaradi dobička, so ostali v srcu vdani svoji krivi veri. Treba, da prestopajo iz prepričanja... Zdi se pa, da niso hodže dovolj učeni, da bi prepričali nevernike. Kaj ni ponudil oče tistemu sužnju-kristjanu, da naj prestopi in bo spremil Mahmuda v Carigrad in ostal pri njem? Kristjan pa ne sme v sultanovo vojašnico. Toda oni je odklonil: »Rad bi spremljal mladega gospoda, zelo rad — svoje vere pa ne popustim.«

Ta suženj! Kolikokrat je priplaval Mahmudu v šoli, na vožnji po morju pred oči njegov obraz, na uho so mu udarjale njegove besede: »... bi mislil, da si Matjažek...« Kako smešno in zoprno: begov sin tako podoben zarobljenemu kristjanskemu dečku... Ta obraz ga je naravnost mučil. Videl ga je v obrazu vsakega kristjana-sužnja — pri vsakem dečku janičarju njegovih let je pomislil: je to oni Matjažek? Ali mi je podoben? A za čudo, ni našel med tolikimi tisoči dečkov sebi podobnega! Kaj je zdaj z onim sužnjem? Pri sprejemu ga ni bilo. Mogoče bi še zdaj rekel, da je on — Mahmud — podoben njegovemu Matjažku?

Mahmud se glasno zasmee. Sam zase je prepričan, da ne premore krščanska dežela tako zalega mladeniča, kakor je on. V ta

smeh pa udari šepet: »Bodi češčena presveta Trojica!« Nato rahlo škripanje peska. V širokih dimijah iz živordečega svilenega blaga, v modrcu iz zlatopretkanega brokata prihaja beginja. Na nogah se ji svetijo zlati metulji, na glavi svetel obroček, obrvi so lepo zarisane, usta in lica pobarvana. Močan vonj prihaja od nje. A kljub barvi se zdi Mahmudu mati v dnevni svetlobi še bolj postarana. Poljubi ji roko in se vsede poleg nje pod gosti rožni grm. Neprijetno mu je, ker se mu zdi, da bo mati jokala. In res jo polijejo solze in ji odmakajo barvo z lic. Pa prime sina za roko in se razneži:

»Mahmudič moj! Da se te nagledam še enkrat! Da ti potožim... Nimam prijatelja... Beg in druga žena in njeni otroci... In Ali...«

»Ali?« vzroji Mahmud. »Ali te žali suženj?«

»Suženj?« se razsolzi beginja in se obriše z robčkom iz zlatih čipk. »On zapoveduje pri nas. Vse se zgodi, kar on hoče. Tisti suženj-kristjan, če se spominjaš, ki je rekel...«

»Vem,« postane Mahmud pozoren, »kaj je ž njim?«

»Suženj, ki je rekel, da je moj sin podoben njegovemu! Moj Mahmud, ki je najlepši v vsej Turčiji — ne maram tega človeka v hiši!« se upokonči beginja. Mahmud se začudi:

»Zakaj ga ne prodaste?« Beginja stisne usta v jezi. »To je! Beg je tudi za to — toda Ali ne pusti!«

»Ali ne pusti?« ponovi ves izneumljen Mahmud.

»Pri nas se zgodi samo to, kar hoče Ali. Dobro, da nima beg več hčerâ, sicer bi jo dal gotovo Aliju. Zdaj se je tako zavzel za tega kristjana — večkrat se pogovarja ž njim,« potoži beginja. »Vidiš, pa bi rada, da ostaneš zdaj doma in da se oženiš. Več nas bo, pa bomo prodali oba: Alija in kristjana. Jaz bi tudi rada imela pomoč, če bo treba bežati...«

»Bežati? Pred kom?« vzklikne Mahmud. »Naš sultan si vendar osvaja zmeraj več zemlje, in ko bi ga ne zaustavljala vojna v Perziji, bi kmalu prodril do srca Evrope...«

»Kar je pridobil meč, vzame zopet meč,« ugovarja mati ponosnemu mladeniču. »Dosti posestva imajo še med nami kristjani — pa se zanašaj nanje! Kadar imamo premoč, se potuhnejo; kakor hitro jim pa razvežeš malo roke, se zbirajo, dogovarjajo, kličejo papeža in cesarja, španskega in druge kralje na pomoč. Kadar se skregajo, prihajajo k nam po pomoč, tožijo drug drugega; kadar se pa spravijo, gredo vsi složno nad nas. Naša sreča je samo to, da je njih medsebojna zavist večja kakor njih vnema za vero. Toda — zgodi se vendar lahko, da zberejo enkrat moč...«

»Kristjani?« se zasmije Mahmud. »Saj se skregajo že v misli, kdo bo dobil več plena! Ne, ne boj se, mati, kar je naše, je naše. In kolika je naša vojna moč, naše brodovje, šajke, galeje, ormanice. Toliko nas je, da še kaplja dežja ne more med nas!«

»In vendar poje raja o sultanovih bojih s Skenderbegom: Lito prodje i zima dodje, ne mogosmo osvojiti Kroje¹, ni na silu, niti na privaru, sve izgine silna naša vojska. — In o sramoti pred Beogradom, kjer je izgubil Mohamed 25.000 mož: Razbi Janko Sibirjanin

janičare in potira careve delije, Memed paši odsiče glavu i njegovom sinu Ibrahimu ...

»Vem, Tudi v vojašnici smo jih peli. Malo privoščimo sultanu — sicer bi bil še bolj mogočen.«

¹ Kroja je staro ime za Skader.

»In deklica Marula, ki je pregnala Turke izpred Lemna? In vitezi na Malti in na Rodosu? In Smederevo?«

»Bo še vse naše,« se ponese Mahmud. »Če je izpodletelo gospodarju prvič — doseže drugič; z napadi se oslabi krščanski svet. Pravi, kako da je pretreslo Evropo, ko smo dobili Carigrad. Ali je težje dobiti Dunaj ali Rim?«

Mahmud je vstal in razširil v zanosu roke. Beginjin odgovor je prekinil prihod sužnje, ki je javila obisk.

»Ah!« se je razveselila beginja in pomenljivo pogledala sina: »Leka z mamó! Sicer ne boš videl Lekinega obraza — pozdraviš jo pa lahko, saj smo sorodniki. Počakaj tu!«

Mahmud je ostal kakor zapanjen. Kaj mu je storiti? Ali ne bi kar ušel nazaj? Ženske so baje najbolj zvijačne in močne v sklepanju zvez za svoje otroke. Nihče te ne vpraša — nakrat imaš ženo na glavi. Pa ne pojde tako lahko, mati! In Mustafa je starejši... Vtaknem se za očetovo drugo ženo... Ha! Že spet šepet: »Bodi čescena presveta Trojica!« Kaj ne prihaja to izza zidu, ki ograja vrt?

Mahmud se vzpne na vrtni zid in razširi oči: na travniku pod vrtnim zidom kleči plečat mož v platneni srajci, golonog, gologlav. Roke ima sklenjene, klanja glavo in izgovarja s svetim strahom skrivnostne besede.

(Dalje prihodnjič.)

Bistriška:

Véliko soboto.

Za daljnimi hribi vstaja solnce. Prve žarke proži do zemlje, ki je še vsa z nočnimi sanjami oblita. Odpira rožam glave, boža mehka gnezdeca ptičkov, pleše svoj zlati ples po drevju, pada v reko, še vso srebrno od nočne pesmi — za njimi pridejo žarki drugi — bolj topli, bolj zlati, bolj veseli — saj so dalj časa spali — bogati kraljevski sinčki. Pa trkajo na okenca, smučejo se skozi polodprta okna v sobe, kjer so spredle sanjice otrokom mehak smeh, skovale zlato srečo, igrale sladko pesem...

»Bo kaj Marko — bo?«

»Kdo pa je?«

»Oj spaček zaspani — dvigni se, dvigni! Zunaj vstaja vesela velika noč! Skoro se vrnejo zvonovi iz Rima, da zapoje pesem, veselo velikonočno pesem...«

Marko sedi na postelji: vse židane so mu črne oči, vsa zametna so njegova rdeča lička, usta pa kakor dva živa lepa metuljčka. A sredi rdečih ličk dve sladki, sladki jamici: tja sta se skrila dva mehka zlata solnčna žarka in ga dražita in gonita iz postelje.

»No, bo kaj pobalinček Marko — bo, bo?«

»Seveda bo, ali nisem že na nogah?«

»Spakec!« — in žarka odbrzita skozi odprto okno v polrazcveli svet, pripovedovat rožam povest, zlato pravljico o spakcu Markcu...